

مانی به روایت ابن الندیم

متن عربی، ترجمه فارسی

○ مصطفی دهقان

سخنی که نوم به او گفت
ذکر آنچه مانی آورده و گفتار او در صفت قدیم تبارک
و تعالی و بنای عالم و جنگ‌هایی که میان نور و ظلمت
بوده است.

ابتدای ناسل بنا بر مذهب مانی
صفت زمین نور و جو نور و آن دو (چیزهایی هستند)
که با خدای نور ازلی هستند.
صفت زمین ظلمت و گرمای آن.
چگونه انسان باید به دین درآید.
شریعتی که مانی آورد و فرائضی که واجب کرد.
فرض نمازهای چهارگانه یا هفتگانه.
اختلاف مانویان در امامت پس از مانی.
قول مانویان در معاد.

حلال معاد پس از فناء عالم چگونه است و وصف
بهشت و دوزخ.
نامه‌های کتابهای مانی.
نامه‌های رساله‌های مانی و امامان پس از او.
بخشی از اخبار مانویان و گردش آنها در کشورها و
زیستان آنها.
نامه‌ها و ذکر رؤسای مانوی در دولت بنی عباس و پیش
از آن.

و از رؤسای متکلم ایشان که به اسلام نظاره
می‌نمودند و مانوی‌گری را پنهان می‌کردند.
ذکر کسانی از پادشاهان و رؤسا که به زندقه متهم
شده‌اند.

از رؤسای دینی آنان در دولت عباسیان.
و از رؤسای آنها در روزگار ما.
بخش دوم کتاب شامل متن اصلی به زبان عربی
است که صفحات ۴۳ تا ۶۲ در دبر می‌گردد.^۱
و اما بخش سوم که مهمترین بخش کتاب محسوب
می‌شود، یادداشت‌های دکتر ابوالقاسمی است که با تکیه بر
متون اصلی مانوی به فارسی میانه و پهلوی اشکانی و
همچنین با استفاده از زبانهای سغدی، یونانی، سریانی و
سنسکریت مفهوم و اصل واژه‌ها مورد تطبیق و مقایسه و

○ مانی به روایت ابن الندیم / متن عربی، ترجمه
فارسی
○ ترجمه: دکتر محسن ابوالقاسمی
○ ناشر: انتشارات طهوری، چاپ اول، زمستان ۷۹.
تهران

انعکاس مانویت با تقدیم کتاب شاپورگان توسط مانی
به شاپور ساسانی در روز تاجگذاریش آغاز شد. مانی که در
آن زمان دوران جوانیش را سپری می‌کرد پیامبر آئین
نویسی شد که سالها پهنه شرق و غرب را درنوردید و منشا
اندیشه‌های فراوانی گشت.^۱

درباره مانی و دوره تاریخی او تاکنون کتاب‌های
جامعی به زبان‌های مختلف نوشته شده است.^۲ که البته
این جدای از آثار خود مانی^۳ و نوشته‌هایی است که توسط
علمای عرب و مسیحی در نقد او پرداخته شد.^۴ و در زمره
منابع دست اول مطالعات مانوی محسوب می‌شوند.
هرچند که این نوشته در ردیف آثار مخالفان مانی قرار دارد
اما مسلماً دیدگاه منتقدانه هر خواننده‌ای می‌تواند نکات
پرچسبه چنین آثاری را متمایز کند.

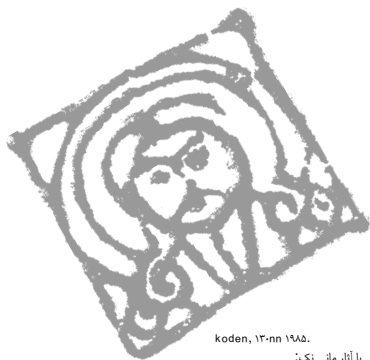
کتاب مانی به روایت ابن‌الندیم، متن عربی بخشی از
فن اول از مقاله نهم کتاب الفهرست ابن‌الندیم است^۵ که
توسط دکتر محسن ابوالقاسمی، عضو هیئت علمی و رئیس
گروه فرهنگ و زبان‌های باستانی دانشگاه تهران به
فارسی ترجمه شده و با حواشی مفصل ایشان همراه گشته
است.

الفهرست تألیف ابوالفرج محمدبن اسحق بن محمدبن
اسحق معروف به ابن‌الندیم است. این کتاب در ده مقاله
تألیف شده و هر مقاله آن جز مقاله دهم به چند فن
اختصاص دارد. بخشی که در کتاب حاضر آمده صرفاً
مربوط به مانی و مانویت است.

کتاب در سه بخش اصلی ترتیب داده شده است. در
بخش اول ترجمه فارسی قرار گرفته که صفحات ۱۳ تا ۳۹
کتاب در برگیرنده و عناوین آن به ترتیب زیر است:
عقاید مانویان

«مانی به روایت ابن‌الندیم» متن عربی
بخشی از فن اول از مقاله نهم کتاب
«الفهرست» ابن‌الندیم (بخش مربوط به
مانی و مانویت) است که توسط دکتر
محسن ابوالقاسمی، به فارسی ترجمه
شده و با حواشی مفصل ایشان همراه
گشته است

koden, ۱۳۰۰nn ۱۹۸۵.

۴ - برای آشنایی با آثار مانی نک:

کریستن سن، آرتور: ایران در زمان ساسانیان، ترجمه رشید یاسمی، انتشارات ابن سینا، تهران، ۱۳۵۱.

۵ - در مورد دیدگاه نویسندگان عرب و به خصوص مسیحی، پیرامون مانی نک: لوکونین، ولادیمیر گریگوریوویچ: تمدن ایران ساسانی، ترجمه: عنایت‌الله رضا، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران، ۱۳۷۲، صص ۱۲۵-۱۱۹.

۶ - مرحوم رضا دینجد کتاب الفهرست را براساس دو دستنویس قدیم، که هر یک بخشی از کتاب را دربرداشته‌اند، تصحیح و در سال ۱۳۵۰ در تهران به چاپ رسانده‌اند.

۷ - متون عربی در مورد مانی را احمد افشار شیرازی به انضمام دو خطابه سیدحسن تقی‌زاده در کتاب مانی و دین او در تهران به سال ۱۳۳۵ گردآوری کرده است.

۸ - از آثار بیرونی «انابالیاقیه عن القرون الخالیه» «فهرست کتب محمدین زکریا الرازی» بیشتر مدنظر بوده است.

۹ - کتاب الملل والنحل.

۱۰ - Tardieu, Michel, Les disciples arameens de Mani, Annuaire du cllege de France ۱۹۹۱-۱۹۹۲, Paris.

۱۱ - The Fihrist of -Nadim, edited and translated by Bayard Dodge, ۲ Vols, USA ۱۹۷۰.

۱۲ - Kessler, K., Mani, Forschungen Uber die manichaische Religion, Berlin ۱۸۸۹.

۱۳ - در این بررسی آثار دیگری نیز موردنظر بوده که تعدادی از آنها به اجمال عبارتند از: معجم‌البلدان - یاقوت، التنبیه والاشراف - مسعودی، احیاء علوم‌الدین - امام محمد غزالی، حجج‌النبوة - جاحظ، تاریخ یعقوبی، تاریخ جهانگشا جوینی و...

اظهارنظر قرار گرفته‌اند. دیگر اینکه ایشان با استفاده از آثار بیرونی و شهرستانی و همچنین آثار مستشرقانی همچون تاردیو، داج و کسلر متن را مورد بررسی تطبیقی قرار داده‌اند و بدین واسطه نکات مهم بسیاری از نوشته این اندیم را توضیح داده‌اند.^{۱۳}

این بخش صفحات ۶۵ تا ۱۲۶ را دربرگرفته و بالغ بر سیصد شرح کوتاه و بلند بر شصت و پنج بند اصلی کتاب است.

هرچند کتاب کنونی قبلاً در سال ۱۳۷۴ در شماره‌های ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶ و ۲۷ مجله آشنا چاپ شده است، اما گردآوری آن در یک مجلد جداگانه کاری جدید در زمینه تاریخ و فرهنگ ایران قبل از اسلام محسوب می‌شود.

پی‌نوشت‌ها:

۱ - این مطلب تنها در کتاب الفهرست آمده است، در کتاب کفالایا (Kephalaia) که از کتب مانی می‌باشد از ملاقات مانی و شاپور در شوش یاد شده است. نک: لوکونین، ولادیمیر گریگوریوویچ: تمدن ایران ساسانی، ترجمه عنایت‌الله رضا، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران، ۱۳۷۲، ص ۱۱۸.

۲ - ازجمله بوگومیل‌ها (bogomili)، کاتارها (Cathares)، آلبیگوس (Albigois)، پاولیکی‌ها (Pavliki) و...

۳ - ازجمله می‌توان به آثار ذیل اشاره کرد:

Boyce, M, The Manichaean Literature in Middle Franlan, in Franistik II, Literature, Leiden - Koln ۱۹۶۸.

Widengren, G, Mani and Manichaeism, London ۱۹۶۵.

Jackson, A. V. W., Researches in Manichaeism, Newyork ۱۹۶۵.

Alfaric, P., Les Ecritures Manicheennes, ۲ Vols. Paris ۱۹۱۹-۲۰.

Koenen, L. und Romer, C., Der Kolner Mani-

بخش سوم که مهمترین بخش کتاب محسوب می‌شود، یادداشت‌های دکتر ابوالقاسمی است که با تکیه بر متون اصلی مانوی به فارسی میانه و پهلوی اشکانی و همچنین با استفاده از زبانهای سغدی، یونانی، سریانی و سنسکریت مفهوم و اصل واژه‌ها مورد تطبیق و مقایسه و اظهارنظر قرار گرفته‌اند